

Прикази

НОВИ БРОЈ „ИСТОРИСКОГ ЧАСОПИСА“ САН

Историски институт Српске академије наука, поред других едиција, издаје повремено и свој орган „Историски часопис“. О првом броју овог часописа било је ријечи у „Историским записима“, св. I—III за 1950, стр. 139—142. У посљедњем броју, који се ту скоро појавио као друга књига за 1949/50, часопис је објавио на 400 страница обилан и разноврстан историски материјал. Поред научно-документованих и садржајних, али доста кратких расправа и чланака, часопис је објавио историско-географска истраживања, критике и приказе на нове историске публикације, преглед рада историских установа и извјештај научних сарадника Историског института САН о истраживачком раду у појединим архивима у земљи.

У садржају се налазе ове расправе и чланци: Никола Радојчић, Византиско право у Душанову Законику; Мирослав Марковић, Да ли је елејац Ксенофан био на Хвару?; Мирослав Марковић, Шта значи надимак Теофилакта Симокате Поиетес?; Никола Вучо, Положај калфи и шегрта у доба распадања еснафа у Србији; Иванка Николајевић-Стојковић, Царски портрети јужне галерије цркве Св. Софије у Цариграду; Лидија Томић, Крум и његови словенски архонти; Јован Ковачевић, Око Мирослављевог јеванђеља; Никола Радојчић, Око Душанова Законика. I Душанов Законик у Студеничком рукопису; Михаило Динић, Три документа о Офичју штампаном ћирилицом; Глиша Елезовић, Тарапана (darb-hane) у Новом Брду. — Турске акче (аспре) коване у ковници Новог Брда; Душан Берић, Једна књижевна крађа XVII вијека; Бранислав Ђурђев, О одласку црногорског владике Пахомија у Цариград у другој половини XVI вијека; Мита Костић, О постанку и значењу тзв. „Инвитаорије“ Леополда I балканским народима од 6 априла 1690; Алекса Ивић, Избеглице из Србије на аустријском земљишту године 1813—1814; Јован Радонић, Штампар Јован Каулици и манифест Фердинанда V од 3-X-1848.

Чланке из области историско-географског истраживања дали су: Илија Синдик, О задацима историске географије; Радомир Ивановић — И. Синдик, Историско-географски значај Дечанске хрисовуље из 1330 године и два приказа И. Синдика на књиге Душана Пантелића, Војно-географски описи Србије пред Кочину

Крајину од 1783—1784 и Попис граничних нахија Србије после Пожаревачког мира.

Критике и приказе на научне радове из домаће и стране историје дали су: М. Будимир, Г. Острогорски, Ф. Баришић, Ј. Радонић, Гл. Елезовић, М. Костић, П. Славјакменац, Г. Станојевић, М. Марјановић, Д. Јанковић, М. Живановић, Ж. Сечански.

Извјештаје о истраживачком раду у Дубровачком архиву дали су: Јорјо Тадић, Практични рад са студентима у Дубровнику; Никола Вучо, Проучавање аката француске окупације; Глигор Станојевић, Проучавање грађе за историју Црне Горе; Бариша Крекић, Проучавање грађе за односе Дубровника са Византијом у XIV веку; Фехим Бајрактаревић, Проучавање турских докумената; исти, Проучавање арапских докумената; Мирослав Марковић, Грчке повеље Дубровачког архива. Затим: Фехим Бајрактаревић, Проучавање оријенталне збирке Југославенске академије знаности и умјетности; Илија Синдик, Архивска грађа у Црногорском Приморју; Ђорђе и Надежда Радојичић, Извјештај о раду на проучавању старих српских рукописних и штампаних књига као и других старина; Мехмед Беговић, Проучавање турских историско-правних споменика; Радослав Грујић, Рад на проналажењу докумената за историју Срба у НР Хрватској; Првош Сланкаменац, Рад у Државној архиви у Београду; Петар Поповић, Рад у Државном архиву на Цетињу; Живан Сечански, Рад на прикупљању и сређивању архивског материјала у Сремским Карловцима; Јован Ковачевић, Извјештај о раду на терену јула мјесеца 1949 године у Македонији; Никола Вучо, Рад у Државној архиви у Београду на проучавању докумената о еснафима у Србији у XIX веку. На крају, поред прилога о прослави 600-годишњице Душанова Заксника од Данице Миљковић и Допуна чланку „Пјесен“ од Николе Шкеровића, дат је индекс имена и списак измијењених часописа са другим научним установама. Сваки чланак и расправа има на крају резиме на једном од свјетских језика.

У часопису третирана су и нека питања из црногорске прошлости. Ту је у првом реду чланак Бранислава Ђурђева о одласку црногорског еладике Пахомија у Цариград у другој половини XVI вијека ради регулисања питања о праву риболова на риболовима Олачу и Каручу у Горњем Блату (стр. 135—143). Податке о Пахомијевом одласку први је објавио Марко Драговић у „Старинама“ Југославенске академије у Загребу 1887 год. На основу њих истакао је Иларион Руварац мишљење да је Црна Гора у то вријеме била под влашћу Турака. То је побијао Лазо Томановић, а Јован Томић, који је у другим расправама на основу млетачких докумената доказивао да је Црна Гора била под турском влашћу у XVI и XVII вијеку, није био у стању да оповргне ово Томановићево схватање. Ђурђев је сада поново покренуо ово питање. Проучавајући на широј основи турска документа која говоре о њему, он је исправио нека гледишта ранијих испитивача и дошао до закључка да су имања манастира у ондашњој Црној Гори била упи-

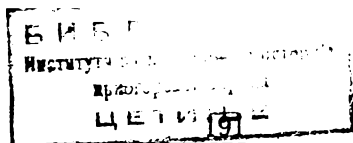
сана у турским дефтерима, а манастири су имали документе издате од турских власти, „Јасно је из тога закључује даље Ђурђев, да су цркве и црногорске владике у XVI веку признавале турску власт“. Он даље додаје да су црногорска племена имала под турском влашћу велику аутономију па обећава да ће у другом чланку покушати да ту аутономију објасни.

Омиљени период Ђурђевих проучавања јесте XVI вијек. Он је до сада у неколико наврата, на основу турских података, додирнуо питање односа црногорских племена према Турској у том вијеку и увијек остао при свом гледишту да су црногорска племена била потчињена Турској и плаћала јој данак. Међутим, значај питања захтијева да се оно расвијетли са свих страна. Оперисати само турским документима и поклонити им пуно повјерење једнострано је и потпуно неоправдано.

Глигор Станојевић дао је опширнији приказ о првим издањима Историског института НР Црне Горе: Мемоари капетана Ф. Орешковића, Мисија кнеза Долгорукова у Црној Гори и Три Француза о Црној Гори (стр. 260—263). Писац наглашава значај ових издања као „грађе која је до сада била потпуно непозната или већ одавна постала неприступачна научним круговима“, па препоручује да се овако систематски започети посао и даље настави.

Првош Сланкаменац дао је приказ на књигу Пера Шоћа: Оглед библиографије о Црној Гори на страним језицима (стр. 276—278). Приказивач је изнио низ начелних и елементарних техничких грешака и закључио „да се ова библиографија не може сматрати као успело дело.“ Књига, несумњиво, има недостатака, али неоспорна чињеница остаје да је ово први рад из наше библиографске области на овако широкој основи обрађен и да претставља неспходно потребан приручник за оне који се баве културном и политичком прошлошћу Црне Горе. Он ће такав бити и за оне који се буду убудуће бавили овим доста тешким послом.

Међу извјештајима научних сарадника Историског института САН о раду у појединим архивама Г. Станојевић износи шта је све урадио у Дубровачком архиву на исписивању грађе за историју Црне Горе, односно херцеговачких племена у првом вијеку турске владавине (стр. 305—307). На основу грађе може се у главним цртама пратити процес укључивања племенске организације овог дијела нашег народа у турску феудалну државу као и његова социјално-економска структура. Занимљиво је постојање племенске и нахиске организације са кнезовима и војводама. Посред племенских војвода било је и турских феудалних војвода. Тако на примјер, први пут помиње се војвода у Бањанима 1465 године, а 1519 године помиње се у свој књижи турски војвода Баљо и то као заједнички војвода Бањана и Дробњака. Функција војводе произишла је из племенског уређења и нема ништа заједничко са средњевјековном феудалном титулом војводе. „Преко титула и установа војводе и кнеза као старешине племена или братства, за-

кључује Станојевић, Турци су у почетку могли укључивати ове пастире у своју феудалну државу“.

Нађени документи откривају разгранату трговину ових племена са Дубровчанима. За успјех трговине Дубровчани често шаљу поклоне турским функционерима, војводама, кнезовима или члановима њихових породица. Тргује се углавном стоком и сточним производима. Назначене су и цијене. У трговини најактивније учествују Рудине. Из њих је у првој половини XVI вијека извезено у Дубровник око 3.480 комада стоке. Активније учествују Бањани, Риђани и Никшићи. Извозници су војводе и кнезови. Кнезови извозе од 20 до 100 комада годишње стоке, изузетно до 200 комада, а војводе од 200 до 700. Као извозници помињу се и калуђери манастира Косијерева, Пиве, Милешева и требињски митрополит.

Илија Синдик у свом прилогу: Архивска грађа у Црногорском Приморју (стр. 323—327) износи резултат својих проучавања архивске грађе у Будви, Паштровићима, Бару и Улцињу. „Будва је имала већ у XIV веку своју општинску канцеларију, свога нотара и канцелара, свој суд и своју аутономну управу, која се, као у другим приморским градовима, састојала од Великог и Малог вијећа“. Све те установе чувале су своје архиве али од њих данас не постоји ништа. Сачуван је једино општински архив и то од 1825 године и неке мање приватне архиве. У Паштровићима, који су вјероватно већ под Немањићима и Балшићима уживали извјесну аутономију, чувајући је до француске окупације 1807 године, сачувано је од писмених докумената свега два судска записника и око 1.200 исправа. Записници почињу мјесецом јануаром 1797 и с прекидом иду до марта 1808 године. Нешто од овог материјала је објављено а нешто се налази код приватних лица и у манастирима. У Бару и Улцињу, констатовао је Синдик оно што је и раније било познато: тамо су архиве комплетно уништене. Он није могао добити никаквих података ни о архиву Надбискупије у Бару.

У међуеремени, Архивски савјет НР Црне Горе предузео је све мјере и обезбиједио је чување архивског материјала на читавој својој територији па и у Црногорском Приморју.

Ђорђе и Надежда Радојичић дали су извјештаје о раду на проучавању старих српских рукописних и штампаних књига, као и других старина у Сарајеву, Цавтату, Савини, Цетињу, Ободу, Прасквици и Острогу (стр. 328—348). На Цетињу су проучили у Манастиру 84 рукописне и 21 стару српску штампану књигу, а у Музеју четири рукописне и три старе српске штампане књиге, у Острогу једну рукописну и једну штампану књигу, а у Савини 45 рукописних и двије штампане српске књиге.

Рукописе Цетињског манастира описао је Душан Вуксан још 1934 године, али је Радојичић сада утврдио да је Вуксан учинио читав низ грешака и пропуста. Неке рукописе Вуксан је погрешно датирао, неким је давао нетачне називе, неке је погрешно или непотпуно тумачио, из неких изостављао или није уочавао

допуне изнад текста, неке неправилно разврставао, садржину неких кратко износио, неке није ни запазио а неке је погрешно читао.

За рукописе у Музеју Радојичић каже да се због дугог боравка под земљом налазе у жалосном стању: „Један је у распадању а други је потпуно слеплиних листова“. Од старих књига у Музеју налазе се двије из Штампариие Црнојевића, и то Октоих 1—4 гласа и Октоих 5—8 гласа и оба су припадала Д. Вуксану. Радојичић напомиње да је Народна библиотека у Београду откупила раније од Вуксана два рукописа из XVI вијека.

Посебну пажњу Радојичић поклања Штампариии Црнојевића. Најзанимљивије питање у овоме јесу три слова која је до рата имао Петар М. Пејовић са Ријеке Црнојевића, и која су по његовом казивању била са Обода. Прије рата нијесу се могла та слова добавити од Пејовића ради научног испитивања али су од њих узети отисци. У ратном пожару пропала су та слова а доцније умро је и сам Пејовић. Овим је прекинута за сада а можда и за увијек једина могућа веза која је постојала преко тих слова са Штампариијом Црнојевића. Остали су само отисци слова. „На основу њих каже Радојичић, дошло се до закључка да су два слова, д и о, потпуно одговарала словима из Штампариие Црнојевића.“ Овим је отпала и претпоставка да су слова припадала Штампариији владике Рада. По питању мјеста гдје је радила Штампариија Црнојевића, на Цетињу или на Ободу, Радојичић даје овај закључак: „Како су прве књиге из Штампариие Црнојевића штампане на Цетињу и како су на Ободу налажена слова а на Цетињу нису, треба прибећи претпоставци да је Штампариија прорадила на Цетињу, да је затим пренета на Обод и да је ту пропала.“ Опширније о овом питању говорио је Радојичић у чланку Слова са Обода, објављеном у „Историским записима“ бр. 1—3 за 1950, стр. 23—27.

О раду у Државном архиву на Цетињу дао је извјештај Петар И. Поповић (стр. 359—362). Он је у Архиву прегледао документа од 1851—1865 године. Поповић констатује да је стање Архива боље него ранијих година и да су аутори докумената врло разноврсни. „Ту су писма владара, политичких људи, дипломатских чиновника јавних радника, трговаца, занатлија до црногорских емиграната и иселеника у Србији.“ Садржај ових докумената је веома различит и значајан те Поповић предлаже да се њиховом исписивању посвети дуже вријеме и обавља са више радних снага.

У прошлом броју „Историског часописа“ објавио је Никола Шкеровић рукопис једне пјесме коју је нашао у Државном архиву у Београду под насловом: „Пјесен“. Црногорска побједа над скадарским пашом Махмутом Бушатлијом.“ Текст је значајан, каже Шкеровић, као историски докуменат, јер „говори о две значајне битке из краја XVIII века између Црне Горе и Турске, које су донеле дефинитивно сједињење Црне Горе и Брда и знатно подигле међународни значај и углед Црне Горе онога времена; а сем

тога садржи одраз борбе за световну власт у Црној Гори између два најистакнутија фактора: Митрополита црногорског и Гувернадура“. Шкеровић тада није утврдио ко је аутор те пјесме, али је сада у овом допунском чланку, објављеном у овом броју „Историског часописа“ (стр. 379—382) изнио на основу накнадних истраживања и обавјештења да је писац Вићентије Ракић. По питању ко је могао Ракићу пружити материјал за ову пјесму, Шкеровић износи двије претпоставке: или је то био Арсеније Гаговић, архимандрит манастира Пиве, или неко друго лице које је било ближе упознато него Гаговић са стањем и односима у Црној Гори крајем XVIII вијека.

Међу биљешкама о раду наших историских институција налази се и кратак приказ рада Историског института НР Црне Горе.

Уређен зналачки и прегледно, овај број „Историског часописа“ препоручује се својом садржином, научном обрадом и опремом нашим научним и просвјетним радницима а у првом реду наставницима и студентима историје.

Андрија Лаиновић

